

Kristusova beseda spreminja kruh in vino

Ambrozij in evharistija

Evharistija spremlja Cerkev od samih začetkov. Kristjani se od nekdaj zbirajo ob oltarni mizi, kjer prebirajo Božjo besedo in lo-mijo kruh. V prvih stoletjih ni bilo večjih odklonov pri obhajanju evharistije. Edina večja zmota, ki so jo očetje obsodili kot krivover-sko, je bila obhajanje evharistije samo s kruhom in z vodo, torej brez vina.¹ Posledica tega, da ni bilo zmot, je odsotnost poglobljenih razprav o tem zakramentu. Celovitejša razmišljanja o evharistiji tako najdemo predvsem v katehezah. V pričujočem prispevku bomo pogledali, kako je evharistijo doživljal sv. Ambrozij, ki je vodil milansko Cerkev v 4. stoletju. V pomoč nam bo kratek odlomek iz njegovega dela O zakramentih, ki je v slovenskem prevodu objavljen v tej številki Tretjega dne.

O zakramentih

Ambrozijevo delo O zakramentih (*De sacramentis*) se razlikuje od ostalih njegovih del, zato so se občasno porajali dvomi o avtorstvu tega besedila. Danes pa je večina strokovnjakov mnenja, da to delo pripada milanskemu škofu.² Razloge za Ambrozijevo avtorstvo vidijo v uporabi istega Svetega pisma tako v delu O zakramentih kot v ostalih njegovih delih ter tudi v podobnosti med tem in drugimi Ambrozijevimi besedili, predvsem s spisom O skrivnostih (*De mysteriis*). Razlog za drugačen stil pisanja v zbirki govorov O zakramentih pa najdejo v tem, da gre pri omenjenem besedilu za neke vrste stenografski

zapis govorov, ki jih je Ambrozij imel in so bili namenjeni novokrščencem v času velikonočne osmine.³ Pri tem delu nimamo opraviti s pisnim delom, ampak z zbirko oziroma zapisom mistagoških katehez.

Mistagoška kateheza

Da bi bolje razumeli vsebino katehez, je potrebno poznati nekatere značilnosti Ambrozijevega poučevanja o zakramentih, posebej še o krstu in evharistiji. Kateheze, s katerimi so uvajali v krščanstvo, so bile v Milanu in v Jeruzalemu po krstu. V Afriki in v Antiohiji pa so bile te kateheze pred prejemom omenjenih zakramentov. V Milanu so novokrščenci kateheze poslušali med velikonočno osmino. Iz dela O zakramentih, v katerem je le šest pridig, je razvidno, da Ambrozij novih kristjanov ni poučeval vsak dan, ampak le teden dni. Kateheze so si sledile šest zaporednih dni, verjetno od torka do nedelje.⁴ To, da so bili milanski katehumeni o zakramentih poučeni šele v velikonočni osmini, torej nekaj dni po krstu, seveda ne pomeni, da pred krstom niso prejeli nobene verske izobrazbe. Pred prejemom zakramentov uvajanja so se namreč udeležili priprav, kjer so spoznali temelje krščanske vere in morale.⁵

Novokrščenci so pripadali različnim socialnim in ekonomskim skupinam družbe. Bili so različno izobraženi in niso imeli enotnega odnosa do duhovnosti.⁶ Ta različnost poslušalcev je od Ambrozija zahtevala jezik,

s katerim bi lahko nagovoril vse udeležence teh katehez. Škof je v govorih uporabljal svetopisemske prispodobе. To bomo podrobneje videli na primerih v odlomku, ki ga bomo natančneje pogledali. Dogodki tako iz Stare kot iz Nove zaveze so *typus et figura* zakramentov. S temi prispodobami avtor pridig razlaga zakramentalne obrede. Vendar milanski škof hkrati uporablja obratno metodo. Ko razlaga Sveto pismo, omenjeno dela tudi s tem, da se sklicuje na zakramente Cerkve.⁷ Cilj mistagoških katehez je bilo uvažanje novokrščencev v skrivnosti, ki jih obhaja Cerkev. Pri tem je Sveto pismo služilo kot pripomoček za razlago zakramentov, ki so jih prejeli. Škof jim je s tem poukom želel približati duhovni pomen obredov, da bi tako lahko okušali in doživljali nevidno stvarnost, ki se skriva pod tančico zakramentalnih znamenj. Želel je, da bi verniki spoznali, da v zakramentih na skrivnosten način deluje in živi Kristus.⁸

Analiza odlomka

Prevod odlomka iz 4. govora O zakramentih⁹, ki si ga bomo podrobneje pogledali, je, kot smo že rekli, objavljen v tej številki Tretjega dne. Izbrani odlomek govori o evharistiji. Njegov ožji kontekst govori o Jezusu Kristusu kot tistem, ki dela zakramente,¹⁰ o spremenjenju kruha in vina po posvetitvi in tudi o Božji besedi, ki ustvarja iz nič.¹¹ Besedilo, ki sledi našemu odlomku, pa govori o besedah, ki jih izgovarja duhovnik. Po Ambrozijevem mnenju preko škofa oz. duhovnika te besede izgovarja Kristus sam.¹²

V delu O zakramentih 4,4,17 Ambrozij nadaljuje govor o učinkovitosti Kristusove besede (*sermo Christi*). Pred našim odlomkom je govoril o Kristusovih stvariteljskih besedah, zdaj pa gre korak naprej in predstavi Kristusovo besedo kot tisto, ki lahko spreminja (*mutare*) vsako stvar in ki lahko deluje tudi proti zakonom narave (*instituta natu-*

rae). Da bi novokrščencem približal moč Kristusovih besed, jim predstavi štiri primere iz svetopisemske zgodovine odrešenja. To je zgodovina, ki teži proti Jezusu Kristusu in ki naj bi jo v njegovi luči tudi razlagali.¹³ Prvi od teh štirih bibličnih primerov je vzet iz Nove zaveze,¹⁴ ostali trije pa izvirajo iz Stare zaveze.¹⁵ V zadnjem delu našega odlomka milanski škof nagovarja novokrščence v obliki dialoga. Ta dialog, ki je predstavljen v obliki vprašanj in odgovorov,¹⁶ je povzet v zaključnem nauku.¹⁷

Prvi primer je Ambrozij vzel iz pripovedi o Kristusovem spočetju in rojstvu. Jezus Kristus se namreč ni rodil iz odnosa med moškim in žensko, ampak je spočet od Svetega Duha in rojen iz Device Marije. To se je zgodilo, ker je Gospod tako hotel, ker je on izbral ta zakrament. Beseda zakrament lahko po Francesconijevem mnenju v tem kontekstu predstavlja Kristusovo človeško-božansko stvarnost. Zakrament se torej nanaša na dejstvo skrivnostne Božje navzočnosti po Kristusu v človeški zgodovini.¹⁸ Ta navzočnost pa je skrivnostna in človeku nedoumljiva.

Ambrozij nato predstavi človeka Jezusa Kristusa kot srednika med Bogom in ljudmi, pri tem pa se sklicuje na besede: "Samo eden je tudi srednik med Bogom in ljudmi, človek Kristus Jezus," ki so zapisane v 1 Tim 2,5. Milanski škof se v svojih delih desetkrat¹⁹ sklicuje na to svetopisemsko vrstico, od tega pa kar dvakrat v spisu O zakramentih. V obeh primerih je naš katehet to vrstico uporabil v kontekstu učlovečenja Božjega Sina, ki je naš Odrešenik.²⁰ Ob zaključku 17. odstavka Ambrozij ugotovi, da je do tega rojstva prišlo v nasprotju z naravnim redom.

Novozaveznemu primeru sledijo v 18. odstavku trije starozavezni primeri o moči Božje besede. Vsi trije primeri so povezani z vodo. Zanimivo je, da se ti trije primeri običajno uporabljajo pri pojasnjevanju krsta in ne evharistije, še več, so starozavezne predpodo-

be (*typos*) krsta. Kako si lahko razlagamo njihovo navzočnost pri razlagi evharistije? Ti govori so bili izrečeni v kontekstu mistagoških katehez. Gre torej za razlago zakramentov kristjanom, ki so bili krščeni pred nekaj dnevi. Pred njihovimi očmi je še živo navzoč obred krsta. Avtor pa morda želi tudi pokazati na povezanost krsta z evharistijo.

Prvi starozavezni primer je vzet iz 2 Mz 14,21-22. Ko je Mojzes stegnil roko čez morje, se je le-to razdelilo na dva dela, da so Izraelci lahko prečkali morje in se rešili suženjstva. To, da se je morje razdelilo na dva dela, po Ambrozijevem prepričanju ni Mojzesovo delo, ampak se je zgodilo zaradi ukaza iz nebes (*caelestis imperiū*), torej zaradi Božjega ukaza. Milanski škof uporabi v svojih spisih omenjeni vrstici iz Druge Mojzesove knjige več kot tridesetkrat.²¹ Prehod skozi Trstično oz. Rdeče morje je običajno predstavljen kot znamenje prehoda iz smrti v življenje, ki ga pri krstu naredi katehumen. V tem smislu sta za razlago krsta vrstici uporabljeni v prvem govoru v knjigi O zakramentih.²²

Drugi primer iz Stare zaveze se nahaja v 2 Mz 15,23-25 in govori o reki Mari, ki je imela grenko in zato nepitno vodo. Ko je Mojzes vrgel v vodo kos lesa, je voda postala sladka. Voda je tako spremenila svojo naravno stanje. Ta sprememba poslušalca lahko spomni na kruh in vino, ki spremenita svojo naravo in postaneta Kristusovo telo in kri. Toda tudi ta primer, ki ga Ambrozij uporabi več kot desetkrat,²³ je v drugih primerih uporabljen pri razlagi krsta. Naj omenimo le odlomek iz dela O skrivnostih 3,14, kjer milanski katehet pove, da je kos lesa, ki ga je Mojzes vrgel v vodo, podoba Kristusovega križa in križa, s katerim je zaznamovana krstna voda.

Zadnji starozavezni primer iz našega odlomka je vzet iz 2 Kr 6,5-7. Ambrozij je svojim poslušalcem predstavil čudež, ki ga je storil prerok Elizej. Ko so člani Elizejeve pre-

roške skupnosti večali svoje bivalne prostore, je enemu od njih v reko Jordan padlo železno rezilo in potonilo. Elizej je vprašal svoje učenca, kam je rezilo padlo, in na tisto mesto vrgel leseno palico, nato pa je železno rezilo priplavalo na vrh. Tudi ta odlomek je v prvi knjigi O zakramentih uporabljen za razlago krsta. Železo predstavlja človeka pred krstom, ki je obtežen in se potopi kot železo. Po krstu pa se človek ne obnaša več kot železo, ampak postane lahek.²⁴

Vsi ti štirje primeri, ki jih Ambrozij uporabi v našem odlomku, so uporabljeni tudi v spisu O skrivnostih 9,51.53, in to z namenom, da bi škof pokazal Kristusove oziroma nebeške besede (*sermo caelestis* ali *sermo Christi*). V moči te besede je, da deluje proti zakonom narave, ali bolje tako, da spremeni naravo. Če lahko Kristusova beseda spremeni naravne zakonitosti, lahko po mnenju milanskega škofa zagotovo spremeni tudi kruh in vino v Kristusovo telo in kri.

V 19. odstavku Ambrozij nekoliko spremeni slog pripovedovanja, saj želi s poslušalci s pomočjo vprašanj in odgovorov vzpostaviti nekak dialoški odnos. Ta vprašanja Ambrozij polaga v usta novokrščencev. Ponovno potrdi to, da je nebeška beseda dejavna in učinkovita, kar je razvidno v prej omenjenih primerih čudežev. Vendar ni učinkovita samo v zemeljskih stvareh, ampak tudi v nebeških zakramentih. Tako Ambrozij svoje občinstvo počasi pripelje do temeljnega nauka, ki mu ga želi posredovati. To je dejstvo, da kruh postane Kristusovo telo in vino, pomešano z vodo, postane Kristusova kri. Kruh in vino, pomešano z vodo, torej postaneta nova stvar. Lahko bi rekli, da glagol *fio* (postati) nakazuje vero v to, da Kristusovo telo in kri prevzameta mesto kruha in vina. Pri vsaki evharistični daritvi tako pride do resnične spremembe narave kruha in vina. Kako se to zgodi? Ambrozij je prepričan, da do te spremembe pride zaradi nebeškega posveče-

Mašnik moli z razprostrtimi rokami: »V vseh časih zbiraš svoje ljudstvo, da od sončnega vzhoda do zahoda tvojemu imenu daruje čisto daritev.«

Tretja evharistična molitev, foto: Janez Oblonšek.

nja (*consecratione caelesti*). Vzrok za spremembo narave so torej besede, ki jih med mašo izgovarja duhovnik oziroma škof. Tudi tukaj lahko poiščemo neko podobnost med delovanjem starozaveznih prerokov in duhovnikov oz. škofov. Kot smo rekli, da je po Mojzesu in prerokih deloval Bog, tudi tukaj lahko rečemo, da po duhovniku, ki izgovarja besede, ki jih je Jezus izrekel pri zadnji večerji, govori sam Kristus. Preroška dejanja so tako predpodobe nebeških zakramentov.

Ambrozij je torej verjel v Kristusovo resnično navzočnost pod podobo kruha in vina,²⁵ čeprav bi lahko na začetku 20. odstavka dobili vtis, da temu ni tako, saj govori o podobnosti (*similitudinem*) oziroma podobi predragocene krvi. Toda na koncu istega odstavka reče, da je to, kar prejmemo, Kristusovo telo (*quod accipis, corpus est Christi*). Da bomo lažje razumeli, zakaj Ambrozij govori o podobnosti (*similitudo*), je potrebno najprej pogledati pomen besede *species*, ki se nahaja

v začetku 20. odstavka,²⁶ a je ni v slovenskem prevodu, ki je objavljen v tej številki Tretjega dne. *Species* je beseda, ki v Ambrozijevem jeziku sprejme različne pomeni. Največkrat je mišljena zunanja podoba oziroma zunanost. Pojavljajo pa se tudi pomeni, ki so sorodni s tem pomenom, in sicer: videz (ki nas lahko prevara), lepota (ki nas privlači), subjektivni pogled, objektivni pogled, specifični pogled (skupek značilnosti, ki označujejo določeno stvar), narava, primer ali model (ki naj bi ga posnemali), alegorična figura, predpoda in logična delitev neke vrste oz. zvrsti.²⁷ Po Francesconijevem mnenju v našem primeru *species* pomeni naravo, ki predstavlja bistvo nekega bitja oziroma neke stvari, kot je vidna od zunaj.²⁸

“Ne vidim narave (podobe) krvi,” torej pomeni, da to, kar gledamo s telesnimi očmi, ni videti kot kri. *Sed habet similitudinem*,²⁹ ki sledi, torej ne pomeni zanikanja vere v resničnost spremenjenja kruha in vina, pome-

šanega z vodo, v Kristusovo telo in kri, ampak kaže na človekovo telesno zaznavo tega, kar je na pateni in v kelihu³⁰ po izgovorjavi posvetilnih besed. Podoba oziroma podobnost (*similitudo*) je torej koncept, s katerim Ambrozij izraža vero v Kristusovo resnično navzočnost, ki pa je istočasno zakrita človeškim očem. "Prejeti oz. piti *similitudinem* (podoba) Kristusovega telesa oz. krvi izraža simbolično oz. zakramentalno perspektivo, v kateri Ambrozij vidi Kristusovo navzočnost. *Similitudo* (podoba) predstavlja poseben način, s katerim ju lahko vernik zazna. Torej ne gre za neko fizično, ampak za zakramentalno resničnost ... Resnična je namreč njegova (Kristusova) navzočnost in dejavnost."³¹

Ambrozij želi svojim novokrščencem pojasniti, zakaj se po posvečenju ne spremeni zunanja podoba kruha in vina. Če bi namreč prišlo tudi do fizične spremenitve, bi to v vernikih povzročilo strah pred krvjo (*horror cruoris*). V tem primeru se verniki morda ne bi želeli obhajati in bi tako ostali brez odrešujočih milosti.

Evharistija odpušča grehe

Evharistija torej vernika spreminja, saj mu posreduje odrešujoče milosti. Eden izmed učinkov, ki ga ima evharistija za vernika, ki prejme Kristusovo telo in kri, je po Ambrozijevem mnenju ta, da evharistija odpušča grehe. Ta zakrament namreč naredi navzoče Kristusovo trpljenje, smrt, vstajenje in vnebohod, skupaj z odrešenijskimi učinki teh dogodkov. Zaradi tega učinka milanski škof pravi, da je evharistija nebeško zdravilo.

Da bi vernik živel čim bolj sveto, mu Ambrozij priporoča ne samo pogosto, ampak vsakodnevno udeležbo pri evharistični mizi. "Če jo prejemaš vsakodnevno,³² bo zate vsak dan danes. Če je Kristus danes tvoj, potem zate vstane vsak dan."³³ V četrti knjigi O zakramentih pa pravi: "Če je torej kri, vsakič ko je prelita, prelita v odpuščanje grehov, jo

moram prejeti vedno, da mi bo vedno izmila grehe. Jaz, ki vedno grešim, moram vedno razpolagati z zdravilom."³⁴

Seveda pa ne smemo misliti, da je milanskemu škofu vseeno, v kakšnem stanju kristjan prejme Kristusovo telo in kri. Če vernik želi, da bo obhajilo rodovitno, mora biti na to primerno pripravljen. Eno od zunanjih znamenj te pripravljenosti je post, potrebna pa sta tudi ponižna vera in pripravljenost sprejeti tako velik dar. Kdor ima večje grehe, se mora najprej pozdraviti po zakramentu pokore, nato pa se lahko udeleži evharistične gostije.³⁵

Pri Ambroziju torej lahko na eni strani opazimo poudarek, da evharistija odpušča grehe, na drugi pa kljub vsemu opozarja na prejem zakramenta pokore. Seveda pa se moramo zavedati, da je bila v četrtem stoletju v veljavi javna pokora za težke grehe, za lažje grehe pa je očitno zadoščala udeležba pri evharistiji, ki so jo v Milanu obhajali vsak dan. Ambrozij se torej zaveda, da je prejem evharistije vedno dar, ki ga nismo nikoli popolnoma vredni.

Zaključek

Odlomek iz Ambrozijevih krstnih katehez, ki smo ga pogledali od bližje, nam odkriva tesno povezanost krsta in evharistije, saj za razlago resnične Kristusove navzočnosti pod podobama kruha in vina uporabi kar tri starozavezne predpodobe krsta. V obeh primerih je človek deležen spremembe, ki je posledica delovanja nebeških besed. Tisti, ki izvrši dejansko spremembo kruha in vina, je Jezus Kristus, ki je tudi avtor sprememb v človeku, ki prejme krst. Povezanost teh dveh zakramentov verjetno odraža tudi prepričanje, da evharistija dovrši uvajanje v krščanstvo, saj vernika, ki prejme obhajilo, na poseben način vključi v Kristusa, v njegovo skrivnostno telo.

Vera v Kristusovo resnično navzočnost v evharistiji je tesno povezana še z vero v re-

snichnost učlovečenja Božjega Sina. Kristusovo telo je resnično navzoče tako pri rojstvu iz Device kot po posvetitvi kruha in vina. V obeh primerih se seveda zgodi nekaj, kar je proti zakonom narave. Lahko bi šli še naprej in skupaj s Satterleejem ugotovili, da je Kristusovo telo, ki ga prejme kristjan, skrivnostno rojeno iz Device.³⁶

Kristusova beseda v trenutku posvetitve postane delujoča in učinkovita beseda, ki v današnjem trenutku povzorči to, kar označja. Postane beseda, ki je zmožna spremeniti kruh v Kristusovo telo in vino v Kristusovo kri, ki nas je odrešila. Pri evharistiji "je tako milost učinkovitejša od narave".³⁷ Temeljno sporočilo, ki ga želi Ambrozij v tem odlomku posredovati novokrščencem, je ne samo vera v moč Kristusove besede, ampak vera Cerkev v Kristusovo resnično navzočnost. Kristjan, ki v tej veri prejme Kristusovo telo in kri, prejme nebeško zdravilo, ki ga vključuje v Cerkev, mu odpušča grehe, mu daje milosti odrešenja in ga torej pripravlja na večnost.

1. Prim. CIPRIAN, *Pismo 63*. F. COCCHINI, *Aquariani, v: Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane. A-E*, uredil A. DI BERARDINO, Institutum patristicum Augustinianum Roma, Marietti, 2006, 452-453.
2. Prim. CH. JACOB, "Arkandisyiplin", *Allegorese, Mystagogie. Ein neuer Zugang zur Theologie des Ambrosius von Mailand*, Theophaneia Band 32, Verlag Anton Hain, Frankfurt am Main, 1990, 129.
3. Prim. O. FALLER, *Ambrosius, der Verfasser von De sacramentis. Die inneren Echtheitsgründe*, Sonderabdruck aus der Zeitschrift für kath. Theologie 64 (1940) 1-14; 81-101, Verlag Felizian Rauch, Innsbruck/Leipzig 1940. C. A. SATTERLEE, *Ambrose of Milan's Method of Mystagogical Preaching*, A Pueblo Book, The Liturgical Press Collegeville, Minnesota 2002, 12.
4. Prim. J. SCHMITZ, "Einleitung", in: AMBROSIIUS, *De Sacramentis. De mysteriis*, Fontes Christiani 3, 64 - 66.
5. Prim. J. SCHMITZ, "Einleitung", 15 - 63.
6. Prim. C.A. SATTERLEE, *Ambrose of Milan's Method of Mystagogical Preaching*, 123.

7. Prim. CH. JACOB, "Arkandisyiplin", *Allegorese, Mystagogi*, 132.
8. Prim. V. MONACHINO, *S. Ambrogio e la cura pastorale a Milano nel secolo IV. Centinario di S. Ambrogio 374 - 1974*, Centro Ambrosiano di documentazione e sturi religiosi, Milano 1973, 83.
9. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,17-20.
10. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,13.
11. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,14-16.
12. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,5,21-23.
13. Prim. G. FRANCESCONI, *Storia e simbolo. "Mysterium in figura": la simbolica storico-sacramentale nel linguaggio e nella teologia di Ambrogio di Milano*, Morcelliana, Brixiae 1981, 72, cf. 33.72-73.
14. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,17.
15. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,18.
16. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,19.
17. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,20.
18. Prim. G. FRANCESCONI, *Storia e simbolo*, 76.
19. Prim. *Biblia Patristica. Index des Citations et Allusions Bibliques dans la Littérature Patristique* 6. Hilaire de Poitiers, Ambroise de Milan, *Ambrosiaster*, a cura di J. ALLENBACH e collaboratori, Centre d'Analyse et Documentation Patristique, CNRS Editions, Paris 1995, 354-355.
20. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 2,2,7.
21. Prim. *Biblia Patristica* 6, 52-53.
22. Prim. AMBROZIJ, *O zakramentih* 1,6,20-22. AMBROZIJ, *O skrivnostih* 3,12-13. C. A. SATTERLEE, *Ambrose of Milan's Method of Mystagogical Preaching*, 224.
23. Prim. *Biblia Patristica* 6, 53.
24. AMBROZIJ, *O zakramentih* 1,4,11.
25. Ambrozij seveda ne uporablja tega izrazoslovja, ki se je uveljavilo šele nekaj stoletij kasneje.
26. "Speciem sanguinis non video," kar je v slovenščino prevedeno z: "Ne vidim (narave oz. podobe) krvi."
27. Prim. G. FRANCESCONI, *Storia e simbolo*, 169-181.
28. Prim. G. FRANCESCONI, *Storia e simbolo*, 176.
29. "Toda ima podobnost" (AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,4,20).
30. Prim. R. JOHANNY, *L'eucharistie centre de l'histoire du salut chez saint Ambroise de Milan*, Beauchesne, Paris, 1968, 110.
31. G. FRANCESCONI, *Storia e simbolo*, 158.
32. To kaže na to, da so kristjani v Milanu v drugi polovici 4. stoletja evharistijo obhajali vsak dan.
33. AMBROZIJ, *O zakramentih* 5,4,26.
34. AMBROZIJ, *O zakramentih* 4,6,28.
35. Prim. AMBROZIJ, *O Eliju in o postu*, 22,82.
36. Prim. C. A. SATTERLEE, *Ambrose of Milan's Method of Mystagogical Preaching*, 184.
37. AMBROZIJ, *O skrivnostih* 9,50.